

میراث فرهنگی جیرفت واقعیتی فراموش شده

امید شریفی
Sharifi@yahoo.com

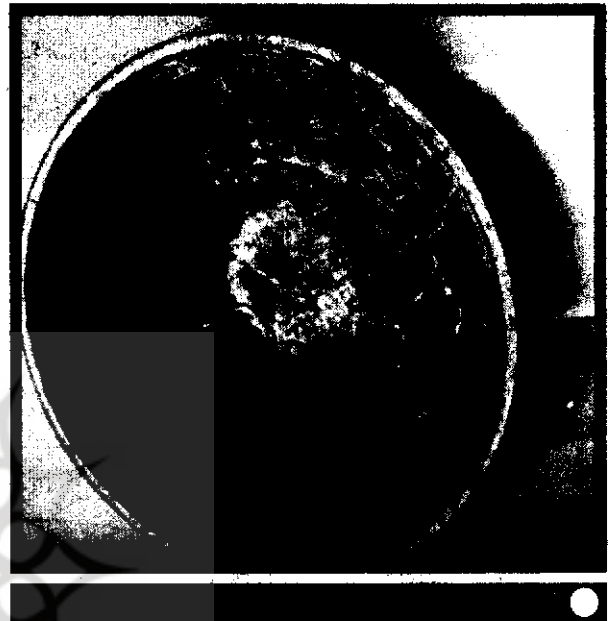
بدون شک کشور ما ایران بدلیل برخورداری از آثار و بناهای تاریخی، مناظر زیبا، تاریخ و تمدن کهن و سایر امتیازات فرهنگی و تاریخی و همچنین موقعیت خاص جغرافیایی در منطقه می‌تواند جهانگردان مشتاق را از سراسر جهان به سوی خود جذب کند و با کسب درآمد ارزی، کشور را از اتکاء به درآمد تک محصولی نفت‌رهایی دهد در این بین منطقه جیرفت با تمدنی چند هزار ساله جایگاهی ویژه دارد که متأسفانه آنچه این روزها شنیده می‌شود حکایت از تاراج این فرهنگ و تمدن باستانی دارد. در چند ماه اخیر کمتر روزنامه‌ای را می‌توان یافت که خبری درباره غارت آثار باستانی این منطقه منتشر نکرده و به لزوم حفظ این میراث فرهنگی گرانبها و جلوگیری از سرقت آن نپرداخته باشد ولی آنچه قابل تعمق است اینکه تا کنون نتوانسته‌ایم در زمینه حفظ این آثار موفقیت چندانی کسب نماییم حال این سوال مطرح می‌شود که چه موانعی بر سر راه این امر قرار دارند؟ چگونه می‌توان از خروج آثار کشور جلوگیری نمود؟ و چگونه می‌توان این میراث کهن را برای آیندگان حفظ کرد؟

شهرستان جیرفت (سیزواران) با وسعت ۱۸۰۰۰ کیلومتر مربع در استان کرمان و جنوب شرقی ایران واقع شده است. این شهرستان از شرق به استان سیستان و بلوچستان، از سمت غرب به شهرستان بافت و از شمال و شمال شرق به شهرستان بم و ارتفاعات جبال بارز و ساردوئیه و از جنوب به استان هرمزگان محدود می‌شود. آب و هوای جیرفت گرم و مرطوب است و دمای آن در طول تابستان گاهی به بیش از ۵۰ درجه سانتیگراد می‌رسد. این شهرستان به علت موقعیت جوی به هند کوچک ایران و شهر چهار فصل معروف می‌باشد زیرا بیشتر محصولات کشاورزی در این شهرستان در چهار نوبت برداشت می‌شود (درآمد اکثر مردم این شهرستان که حدود ۷۰ درصد جمعیت آن در روستاها زندگی می‌کنند از راه کشاورزی تأمین می‌شود)

بنا بر اسناد تاریخی، شهرستان جیرفت مرکز گدروزی بوده که در کتاب

مارکوپولو بنام کاملادی آمده است^(۱) و در تاریخ افضل کرمان از آن به قمدین نام برده شده است و چنین گوید قمدین موضعی بود بر در جیرفته مسکن غرباء روم و هند و منزل مسافران بر و بحر، خزینه متمولان، گنج خانه لریاب بضایع شرق و غرب، محل رحال رجال آفاق و مخزن نفایس چین و ختا و هندوستان و حبشه و زنگبار و دریابار روم و مصر و ارمینیه و آذربایجان و ماوراء النهر و خراسان و فارس و عراق و ... "جیرفت در آن موقع حکم یک بندر آزاد را داشته است آثار این دوره همان خرابه‌هایی است که به "تل دقیانوس" معروفند و در حال حاضر کاوش‌های باستانی به سرپرستی پروفسور مجیدزاده در انجا صورت می‌گیرد. دلایل مشخص و واضحی برای نابودی این شهر و تمدن آن پیدا نشده است عده‌ای نابودی این شهر را بر اثر جنگ می‌دانند و بعضی معتقدند بر اثر زلزله، سدی که بر روی رودخانه هلیل رود (رودخانه طولانی که از وسط شهر می‌گذرد این رودخانه از ارتفاعات بافت سرچشمه گرفته و به جازموریان می‌ریزد) بنا شده بود شکسته شده و این منطقه را زیر و رو کرده است. آثار پدست آمده از این منطقه از جمله ظروف سنگی، سفالی و فلزی و مهره‌های متعلق به هزاره سوم و دوم پیش از میلاد از سراسر منطقه نشان دهنده این است که حوزه فرهنگی هلیل رود در اوایل هزاره سوم پیش از میلاد بزرگترین مرکز صنعتی، تجاری شرق باستان در زمینه صدور کالاهای ساخته شده از انواع سنگه صابون، مرمر و مفرغ به سایر مراکز تمدنی منطقه از جمله بین‌النهرین بوده است. آثار دوره اشکانی و ساسانی در قلعه سموران (عنبر آباد جیرفت) و شهر دقیانوس در حاشیه جیرفت نشان دهنده اهمیت این منطقه تا دوره سلجوقی است این منطقه در دوران سلجوقی یکی از مراکز مهم به شمار می‌رفته است اهمیت اقتصادی و تجاری و شرایط خاص جغرافیایی منطقه موجب شد که این ناحیه به عنوان یکی از پایتخت‌های زمستانی اتابکان سلجوقی به شمار رود و پیشرفت‌های

اقتصادی و فرهنگی قابل ملاحظه‌ای در آن صورت گیرد. سرزمین جیرفت از دوره امیر تیمور و شاهان صفوی تا نادرشاه افشار، زندیه و قاجاریه همواره مورد نظر سلاطین، امرا و حکام بوده و آثار فراوانی از دوره‌های مختلف تاریخ ایران در این ناحیه بر جای مانده است. نخستین مطالعات باستان‌شناختی این منطقه با بررسی‌های سر اورل اشتاین^۱ در اوایل قرن بیستم آغاز شد. در سال ۱۳۴۶ خورشیدی پروفسور کارلوفسکی^۲ با انجام مطالعات و بررسی‌های خود در ناحیه جیرفت و کاوش در تپه‌های این منطقه، بخش دیگری از تاریخ و

فرهنگ شکوفای این ناحیه را از هزاره پنجم تا سوم پیش از میلاد روشن کرد و یکی از مراکز مهم و فعال اقتصادی، صنعتی و تجاری را در ارتباط مستمر با بین‌النهرین و دیگر مراکز شهری دنیای باستان در هزاره سوم پیش از میلاد به جهانیان معرفی کرد. منحصر بفرود بودن اشیاء مکشوفه از قاچاقچیان میراث فرهنگی و نیز یافتن معماری‌های خشتی عظیم در منطقه باعث گردید که از سال ۱۳۸۰ دکتر یوسف مجیدزاده (که هم اکنون ساکن فرانسه است) همراه تیم کاوش خود بررسی‌های باستان‌شناختی را در منطقه آغاز کند و آنچه یافت شد گویای غنای فرهنگی و باستانی منطقه بود. مطالعات وی نشان داد که در ۴۸۰۰ سال پیش این منطقه بیش از جیرفت بوده است و فرهنگ و تمدنی که امروزه به آن فرهنگ و تمدن جیرفت می‌گویند بسیار گسترده‌تر از محدوده جیرفت کنونی بوده است^(۱) به نظر وی جیرفت ۴۸۰۰ سال پیش از نظر اقتصادی آنقدر درخشان بوده که مانند امریکای امروز به سر تا سر دنیا جنس صادر می‌کرده است. آخرین کاوش‌های صورت گرفته در منطقه جیرفت به کشف یک اثر خطی بر روی مهری مربوط به ۲۵۰۰ تا ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح در منطقه جیرفت و همچنین کشف یک زیگورات متعلق به ۲۳۰۰ سال پیش از میلاد مسیح بر می‌گردد که دارای ۴ میلیون

خشت می‌باشد^(۲) این زیگورات قدیمی‌ترین زیگورات کشف شده بوده که حتی از زیگورات کشف شده در منطقه بین‌النهرین قدیمی‌تر می‌باشد. کشف این آثار بنا به گفته دکتر "مجیدزاده" از اثرگذاری این تمدن بر تمدن بین‌النهرین حکایت دارد که قدمت آن چیزی حدود ۱۵۰ سال بیشتر از تمدن بین‌النهرین است. هم‌اکنون سطح محوطه‌های تاریخی جیرفت پر از جای پاهای حفاران و گودال‌های پر از خرده سفال‌های منقوش در اندازه‌های مختلف و وسایل کار حفاران غیرمجاز است. در دو سال اخیر با حفاری‌های غیرمجاز در این منطقه حدود ۱۰۰ هزار شی تاریخی از کشور خارج شده است که در بازارهای آمریکا و اروپا به اسم اشیاء به فروش می‌رود بنا به گفته دکتر "مجیدزاده" حتی موزه لوور پاریس که بزرگترین موزه دنیاست یکی از اشیاء تاریخی جیرفت را به قیمت ۱۵۰ میلیون تومان خریداری کرده است^(۳). وی معتقد است اگر میانگین قیمت هر شی تاریخی را ۶۰ هزار یورو در نظر بگیریم و آن را در ۱۰۰ هزار ضرب کنیم ۶ هزار میلیارد تومان می‌شود که برابر ۴ سال فروش نفت ایران است. در صورتی که برای تولید نفت حداقل یک سوم این مقدار هزینه می‌گردد بنابراین فروش اشیاء تاریخی جیرفت در خارج از کشور شش برابر درآمد یک سال ایران درآمد دارد.

در مجموع مشخص نبودن ارزش میراث فرهنگی برای ملت عدم توجه مسئولین، نبود اراده کافی برای پیگیری این قضایا و جلوگیری از حفاری‌های غیرمجاز و خروج سرمایه ملی و عدم توجه به حداقل نیازهای فرهنگی مردم از جمله مشکلات موجود بر سر راه حفظ این گنجینه گرانبهاست. هنوز اهمیت میراث فرهنگی ناشناخته مانده است میراثی که نشانه تاریخ یک ملت و قدمت فرهنگ او و بیانگر هویت فراموش ناشدنی اوست هویتی که هر کشور، دولت و ملتی به فکر حفظ آنست چنانچه کشور مصر هنوز به دنبال آنست تا آنچه از میراث فرهنگی آن خارج شده به کشور خود برگرداند. یونسکو کنوانسیون به تصویب رسانده که براساس آن هر شیء باستانی به موطن اصلی خود برگردانده شود اما متأسفانه در این زمینه در کشورمان هنوز به معنای واقعی پیگیری‌های لازم برای بازگرداندن اشیاء خارج شده صورت نگرفته است.

حال آنکه ارزش میراث فرهنگی تا جایی است که گویند ژنرال "پتن" از فرماندهان بزرگ فرانسه به این دلیل تن به قبول همکاری با نیروهای اشغالگر نازی داد و اعتبار خود را زیر سؤال برد که نگران نابود شدن مجموعه‌های گرانتقد میراث فرهنگی ملت فرانسه بویژه مجموعه پاریس بود اما در ایران چه؟ در کشوری با این غنای فرهنگی بی‌مانند با تمدن کهن که جیرفت بخشی از آن است چنانچه دکتر ورجاوند مسئول وزارت فرهنگ و هنر در دولت موقت معتقد است اگر به این ویرانگری و تاراج خاتمه داده شود و هیات‌های باستان‌شناسی امکان یابند این منطقه را با فرصت و دقت مورد بررسی قرار دهند در آینده نزدیک جهان با یک شگفتی علمی و فرهنگی رو به رو خواهد شد و نه تنها همه مراکز علمی جهان و موزه‌های بزرگ آمادگی خود را برای حضور در منطقه و همکاری در شناسایی دقیق‌تر تمدن در این

